

**II. УПРАВЛІННЯ Й ЕКСПЕРТНИЙ СУПРОВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ.
НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ЯК ПОСТІЙНО ДІЮЧИЙ КОЛЕГІАЛЬНИЙ ОРГАН
У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ЩОДО ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ**

Лариса Семеновська

ПЕДАГОГІЧНА ПОСТАТЬ М. В. ОСТРОГАДСЬКОГО

Значні трансформації в соціально-економічному житті українського суспільства, зумовлюють необхідність модернізації освіти, спрямованої на утвердження національної ідеї й водночас орієнтованої на інтеграцію в європейський освітній простір. Педагогічну персоналію М. В. Остроградського розглядаємо як найбільш яскравий виразник такого феноменального поєднання. За наукові здобутки всесвітнього рівня вченого було обрано академіком Петербурзької (1830), Американської (1834), Туринської (1841), Римської (1853), Паризької (1856) академій наук, що є переконливим доказом величчя української наукової думки, її провідного місця в загальнонауковому поступі й важливою історико-педагогічною передумовою входження національної освіти й науки в європейську спільноту.

М.В. Остроградський – видатний педагог, який понад 30 років (1828-1861), поєднуючи наукову й навчальну діяльність, викладав математичні науки в найпрестижніших вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладах. Ним розроблені теоретичні основи математичного аналізу, диференційного й інтегрального числення, аналітичної та небесної механіки й інших навчальних дисциплін [3]. Учений доклав значних дидактичних та організаційних зусиль до становлення системи математичної освіти. М.В. Остроградський – засновник вітчизняної науково-педагогічної школи, автор оригінальних і найдосконаліших на той час підручників та науково-методичних посібників, блискучий лектор. За свою плідну педагогічну діяльність був удостоєний державних нагород: орденів Св. Анни 1-го і 2-го ступеня, Св. Володимира 3-го і 4-го ступеня, Св. Станіслава 1-го ступеня, а також відзнак за бездоганну службу. М. В. Остроградського було обрано почесним професором Головного педагогічного інституту, Казанського, Київського, Московського й Петербурзького університетів [1].

Здійснений у ході дослідження аналіз архівних і наративних джерел (В. Антропова, М. Делоне, О. Боголюбов Н. Жуковський, А. Ляпунов, В. Стеклов, М. Тихомандрицький, П. Трипільський та ін.) дозволяє виокремити складники творчості вченого, зокрема такі:

1) розробка методології наукового та навчального пізнання. М.В. Остроградський обґрунтував головні принципи раціонального освоєння дійсності: дотримання об'єктивності в пізнанні; визнання домінуючої ролі практики у процесі пізнання; цілісне сприйняття науки й навчальної дисципліни; комплексне поєднання теоретичного і практичного складників пізнання; важливість забезпечення творчої активності особистості в пізнанні;

2) збагачення змісту, методів і форм викладання математичних дисциплін. М.В. Остроградський розробив теоретичний зміст алгебри, варіаційного, диференційного й інтегрального числення, аналітичної геометрії, теоретичної та небесної механіки як навчальних дисциплін, що будувався на принципах науковості; логічної послідовності; систематичності; доступності; зв'язку теорії з практикою; історизму наукового знання; цілісної загальнонаукової картини світу; використання виховного потенціалу навчальних

дисциплін. Учений на власному прикладі переконував у важливості використання методів, прийомів і форм викладання, що ґрунтуються на врахуванні пізнавальних інтересів, активізації когнітивних, психічних, перцептивних та емоційних процесів (проблемний виклад матеріалу, організація дослідницької діяльності, використання мнемонічного способу запам'ятовування, розв'язання задач прикладного характеру, застосування демонстраційного матеріалу тощо);

3) удосконалення лекторської майстерності. Лекції М.В. Остроградського відрізняли такі характерні особливості: наукова концептуальність; раціональний добір матеріалу; послідовність; суворість логічної побудови; точність і гнучкість висловлювань; оптимальне поєднання наукових термінів та живої мови; наявність інформації, що дає можливість отримати орієнтири для самостійної роботи; наукова цінність для майбутньої спеціальності слухачів;

4) написання підручників і посібників для вищої школи. М.В. Остроградський забезпечив власними навчальними виданнями майже всі наукові дисципліни, що були предметом його викладацької діяльності у вищих навчальних закладах. Характерні особливості цих підручників і посібників: насиченість великим фактичним матеріалом у поєднанні з детальним аналізом та глибокими узагальненнями; цілісність головної думки; новизна наукових підходів; висвітлення теоретичних положень у відповідності до сучасних надбань науки; розкриття історії проблеми; постановка питань, що спонукали замислитися над станом наукової думки та її розвитком; доступність і чітко продумана логічна структура викладу матеріалу; новий методичний супровід; добір і систематизація цікавих прикладів;

5) заснування авторської наукової школи. Методи й форми керівництва вченого науково-дослідною роботою студентів як суб'єктів навчальної діяльності відрізнялися прогресивним характером, різноманітністю, гуманними відносинами в системі "викладач – студент"; активним інтересом й уважним ставленням до роботи самостійно і творчо мислячих студентів; забезпеченням умов для свободи думки; стимулюванням неординарних підходів і нестандартних рішень; демократичним стилем спілкування, використанням великого потенціалу особистого прикладу; оригінальною системою оцінювання.

М.В. Остроградським було обґрунтовано ідею щодо визначальної ролі освіти у соціально-економічному та культурному розвитку суспільства. У сучасних умовах зростання кризових явищ у житті суспільства – екологічних, інформаційних, демографічних, національних та інших – людство свідомо звертається до прогностичної і випереджувальної функцій освіти. Не випадково ХХІ ст. проголошено ЮНЕСКО "століттям освіти". Сьогодні аксіоматичною є думка, що без фундаментальної освіти неможливо реалізувати особистість, побудувати державу. Лише рівень освіченості громадян визначає місце держави у світовому товаристві й розвитку цивілізації. Саме тому актуально звучить думка М.В. Остроградського про визначальну роль освіти, зокрема технічної, у соціально-економічному та культурному розвитку суспільства, необхідності її розбудови для прогресу людства й держави: "...за допомогою освіти формується вся система виробництва. Це та елементарна істина, повторювати яку ніколи не завадить. Технічна освіта є наймогутнішим важелем, який треба пускати в хід, щоб активізувати розвиток сільського господарства і промисловості" [2, с. 47].

Ідея неперервної освіти також висловлювалася в свій час М.В. Остроградським. Учений зазначав: "Освіта припиняється тільки з припиненням життя. Щоденно дізнаєшся про щось нове, відриваєшся від своєї звичайної роботи, роблячи щось інше. І тільки дурень може вважати: з досягненням певного стану немає більше нічого, що було б корисно вивчати" [2, с. 50]. У наш час ця думка є надзвичайно актуальною. Новітні реалії – зростання соціальної ролі особистості, гуманізація й демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки й технології в усьому світі – вимагають

створення умов, за яких народ України став би нацією, яка постійно навчається впродовж усього життя. У наш час Концепція неперервної освіти стає визначальною. У руслі ідей М.В. Остроградського здійснюється державна політика, що спрямована на досягнення неперервності освіти як однієї з провідних її характеристик з урахуванням світових тенденцій, соціально-економічних і культурно-технологічних змін. Значна увага приділяється розробці проблеми освіти дорослих. У цьому напрямі плідно працюють українські вчені (Л. Лук'янова, С. Клепко, С. Нестуля, А. Сбруєва, М. Степаненко, О. Топузов та ін.).

М.В. Остроградський доводив ідею оновлення змісту освіти на засадах інтеграції наукового знання. У зв'язку з цим він підкреслював системоутворювальний характер дидактичного змісту навчальних дисциплін. Такий підхід ученого був зумовлений тим, що він розглядав навчальну дисципліну як науково й педагогічно опрацьовану систему, яка відповідає можливостям учнів певного віку й підводить їх до розуміння основ сучасної науки. Він був переконаний, що у кожному навчальному предметі учень пізнає, усвідомлює і міцно засвоює певну кількість головних ідей, що пронизують увесь її науковий зміст, пов'язують найбільш суттєві факти й узагальнення у єдину логічну систему. М.В. Остроградський писав: “ Знайте небагато, якщо ви не маєте сил знати більше, але знайте добре те, що вивчили” [2, с. 49]. Наскрізні, провідні ідеї в міру засвоєння навчальної дисципліни стають власними думками учнів. Навколо цих ідей групуються деталі, часткові факти, події, оцінки. Так, наприклад, у курсі математики до числа провідних учений відносив ідею математичної символіки як засобу пізнання об'єктивного світу. У фізиці вчений виділяв ідеї єдності й взаємозв'язку матеріального світу, закони пізнання та усвідомлення його нескінченності, використання фізичних закономірностей у сучасних технологіях та організації виробництва. Тож, М.В. Остроградський був свідомий того, що сутність освіти полягає у тому, щоб учні отримували низку системно й логічно побудованих основних ідей, які визначають їхній світогляд, активно використовуються у пізнавальній та практичній діяльності, забезпечують можливість неперервної освіти.

М.В. Остроградський одним із перших висунув ідею інтеграції наукових знань, яка полягала в органічному поєднанні найбільш важливих ідей, фактів, узагальнень суміжних наук у єдиному навчальному предметі. Цінність інтеграційного підходу до визначення змісту освіти педагог убачав у тому, що він виявляє різні зв'язки між предметами, властивостями, процесами, способами поведінки, відтак, є основою для забезпечення цілісності сприйняття учнями оточуючого світу. Таке оптимальне оволодіння знаннями на основі інтеграційних принципів у науці, культурі й соціумі вчений уважав досить ефективним і прагнув досягти успіху шляхом запровадження інтегрованих курсів, які об'єднують різноманітні знання навколо певного поняття. М.В. Остроградський переконував, що пізнання ґрунтується на уявленні про єдність світу й розвивається у напрямі поглибленого, диференційованого предметного розгляду змісту освіти, а від предметного засвоєння – шляхом установлення міжпредметних зв'язків і вивчення інтегрованих курсів – до пізнання світу в його природному стані єдності й взаємозв'язку.

Виходячи з цього, він зазначав, що наскрізні системоутворювальні ідеї проходять крізь математику, фізику, астрономію, хімію, механіку, креслення, матеріалознавство, основи технології. Вони, на думку М.В. Остроградського, утворюють у свідомості учнів єдину картину світу, сприяють формуванню цілісного світосприйняття. Так, наприклад, він пропонував збагатити зміст математичних дисциплін шляхом поєднання його з основами матеріалознавства, креслення й технології виробництва, викладаючи одночасно “поняття про геометричні форми і про деякі властивості матерії” [2, с. 52]. Тож, такі диференційовано об'єднані дисципліни вчений розглядав як концептуальний каркас сучасного наукового знання у його єдності зі сферою суспільного життя людини.

Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що педагогічна персоналія М.В. Остроградського – це єдність теоретичних ідей, методичних здобутків і прогресивного досвіду діяльності вченого. М.В. Остроградський мав глибоке переконання, що фундаментальна наука покликана служити інтересам держави й особистості. Це – наскрізна ідея всієї творчості М.В. Остроградського як ученого, педагога й громадського діяча, що надихає сучасних українських дослідників на наукові пошуки з метою інноваційного розвитку системи освіти в Україні.

Список використаної літератури

1. Остроградский М.В. 1 января 1862 – 1 января 18962. Педагогическое наследие. Документы о жизни и деятельности / под. ред. И. Б. Погребысского и А.П. Юшкевича. – М. : Физматгиз, 1961. – 399 с.
2. Остроградський М.В., Блум І.А. Роздуми про викладання / М.В. Остроградський // Постметодика. – 1996. – № 2. – С. 44–54.
3. Прудников В.Е. Михаил Васильевич Остроградский / В.Е. Прудников // Русские педагоги-математики XVIII – XIX века. – М. : Учпедгиз, 1956. – 640 с.

Василь Фазан

ОСВІТА В ДУХОВНИХ ЗАКЛАДАХ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКІЇ ЛАВРИ У ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Організаційні перетворення 1808 – 1814 рр. визначили загальні риси духовної освіти майже на століття її існування. Вони окреслили напрями навчальної і виховної діяльності та надали системі "остаточно загальноцерковного та загальнодержавного характеру" [3, с. 19]. Реформа в духовно-освітньому відомстві здійснювалась як складова загальної перебудови освітньої системи Російської імперії. За зразком утвореного у 1802 р. Міністерства народної просвіти, було вирішено заснувати подібну структуру для духовної освіти.

Автором першого проекту нової організації духовних шкіл (1805 р.), так званого "Предначертания", був Євгеній (Болховітінов), на той час вікарний єпископ Староруський. У процесі роботи він врахував чимало відгуків та пропозицій щодо удосконалення духовного навчання. Проект єпископа містив цікаву новаторську пропозицію – передбачалося в кожній духовній академії сформувати "вчене товариство", покликане "заохочувати богословську вченість", піклуватися про навчальні посібники, видавати книги та цензурувати їх, наглядати за нижчими рівнями духовної школи" [3, с. 442], що порівняно з старою схоластичною системою освіти та науки було передовою ідеєю.) Задум схвально оцінив і підтримав Святійший Синод. У 1807 р. для складання розширеного плану змін у духовній освіті був створений Комітет з удосконалення духовних шкіл. Керівну роль у ньому відіграв Михайло Сперанський – один із сподвижників ліберальних реформ імператора Олександра І. У процесі роботи над проектом устрою духовної школи Комітет вніс до тексту "Предначертаний" чимало змін. Зокрема, не було враховано частину пропозицій єпископа Євгенія (Болховітнова), який, будучи вже митрополитом Київським, певний час з обережністю та підозрою ставився до нової системи духовної освіти [3, с. 338].

Зміни відбулися і в структурі духовної освіти – тепер духовні навчальні заклади класифікувалися за ступенями. Перша, нижча ланка – це парафіяльні школи (училища), наступна – школи (училища) повітові, семінарії (єпархіальні) і остання ланка – академії. Академія як вершина цієї структури виконувала адміністративно-управлінські та навчально-наукові функції. Керівна її роль була зумовлена новим устроєм духовної школи. Країна була поділна на чотири духовно-навчальні округи. З часом окремі єпархії переходили з відання одного духовно-навчального округу до іншого.